

La basardosa flor de la tenebra

Pep Solà

Vinyoli va conviure amb la mort des de ben aviat. Quan encara no havia fet cinc anys es va morir el pare, a qui després veuria en somnis. L'atmosfera familiar del pis de Barcelona va quedar embolcallada pel color de la pobresa, només trencat pels jocs que s'inventava amb la seva germana Carmen i els lluminosos estius de Santa Coloma de Farners. Més tard, va conèixer la mort col·lectiva de la Guerra Civil i, en contrast, una experiència amorosa radical li suggeria el que va considerar el primer vers líric i una divisa a la qual va ser fidel tota la vida: *"I must do something of my poverty"*.

La grisor i el desencaix de la postguerra propiciaren un to elegíac en la seva poesia d'aquells anys. Als anys cinquanta vénen més pèrdues que seran molt sentides: la tia Mercè -a qui va dedicar *El Callat*- Carles Riba i la seva mare, Emília Pladevall. La mort, ara sí, ja puja als seus versos amb tota la seva força i impetuositat. Ho fa en el llibre *Realitats* (1963); el poeta no arriba encara als cinquanta anys però en el poema "L'acte darrer" ja anticipa la mort i diu que "tot jo tremolaré". És un dels molts tremolors essencials que impregnen la seva obra perquè Vinyoli tremola davant totes les coses -la mort, l'amor, els records i, sobretot, els misteris vitals- i, amb ell, tremolem els lectors.

L'any 1964, Vinyoli pateix la pèrdua de dos amics íntims, Joan Petit i Margarida Fontserè, amb els quals compartia trobades a Barcelona i els estius a Begur. Aquesta pèrdua va generar una de les imatges més frapants. La trobem encastada al bell mig del poema "Sunt lacrimae rerum", escrit a Begur en una nit d'insomni; la del gira-sol que creix en un femer:

*Però quan em recordo dels amics que han mort
irremissiblement, els insubstituïbles,
em torno un gira-sol que puja d'un femer
i fa com un que parla amb entelada veu,
en una tarda càlida d'estiu,
davant el somriure dels morts que se li fan propers.*

Aquests versos mostren també la facultat que tenia de conviure amb els morts, de departir amb els seus fantasmes, amb el quals podia arribar a establir alguna forma de diàleg. Són els que flueixen hiperbòlics en el poema "Tot és ara i res". En un text marginal es preguntava: "Què fan els morts, els meus, els nostres morts?". No és estrany que escrivís un poema com "El silenci dels morts". És una mena de manual de com procedir amb els difunts, amb aquesta altra forma de vida que tenim tan a prop: "Cada dia posa'ls flors al costat, per si poguessin sentir la flaire de les roses". I en el poema "Pietà" ens dóna una de les figuracions més extraordinàries que hem llegit: el dolor de la mare que ha perdut el fill és tan profund que pot aconseguir retornar-lo al si matern, a les pròpies entranyes. Aquests poemes els trobem a la tercera secció de *Vent d'aram*, la temàtica de la qual és justament la mort.

En el poema "Platja", del llibre *El griu*, podem intuir que el poeta està en un bar d'una cala, segurament a Begur, i observa les persones abandonades al plaer de prendre el sol. Però ell pensa en alguna persona absent i alhora percep que aquelles persones ajagudes a la platja també s'estan morint. Acaba el poema amb aquest vers conclusiu: "He tremolat davant aquests misteris". Aquest poema connecta amb el poema "Platja" del llibre *Primer desenllaç*, escrit trenta anys abans, on els homes també jeuen a la platja com arbres abatuts. És una de les moltes articulacions que hi ha en la seva obra.

També ens recomana una forma de morir, senzilla, com la de les coses: "Rovella't a poc a poc o bé crepita sols un moment i torna't fum", ens diu en el poema "L'espectacle". I tampoc eludeix, almenys intel·lectualment o poèticament, la mort voluntària: l'harakiri, el cianur, els penya-segats, el mar, són temptacions que podrien oferir una possibilitat vàlida.

Però és en els darrers llibres que trobem la reflexió més contundent sobre la mort. En el poema "Vindrà la mort" de *Domini màgic* ens diu que veurà després "un altre firmament" perquè "la mort és purament un canvi més". No creia en l'extingiment absolut: quan morim ens tornem una altra cosa, tot és metamorfosi i tenim una altra forma de vida en l'eternal fluència, tot i que no sabem si veurem "carenes o un estimball", com diu en el poema "No facis cap pregunta", del mateix llibre. Es tracta, sens dubte, d'una culminació de la comunió amb la natura i de la visió panteista que impregnen gairebé tota l'obra.

En una carta de l'any 1977 al jove amic Artur Sagués explicitava l'antagonisme entre aquestes dues forces vitals que són l'amor i la mort: "M'he situat als 63 anys i des d'aquesta edat, amb una llarga vida "viscuda", plena de conflictes i d'"èxtasis", de dolors i de joies, em cal fer-me a la idea del que serà la resta. Penso, voldria jugar molt fort a l'existència que em queda. [...] Tot, però, molt limitadament, perquè la MORT ho domina tot, encara que l'AMOR s'afirma irrevocablement". (Carta a l'Artur Sagués, 1977)

Tanmateix, on trobem que el pensament líric de Vinyoli assoleix la volada més agosarada i temptadora és justament en el desig de conciliar aquests dos conceptes. Ho va deixar escrit en un text marginal: "És absurd no morir d'amor i fer-ho de qualsevol malaltia. No hi ha malaltia tan greu com l'amor, però les malalties maten i, absurdament, l'amor (no ho fa i) prolonga la vida, que tots sabem que és de la Mort des del mateix moment de néixer." I va sintetitzar aquesta idea en uns versos que constitueixen el que jo diria que és el nucli del seu pensament líric. Són la conclusió del poema "L'esfera", del llibre *Ara que és tard*:

*"Només
un somni val:
Amor i Mort."*

Havia conviscut amb la mort tota la vida i gairebé sempre en parla directament, sense metàfores, però en el poema "Els grans afores" s'hi refereix amb aquesta bella expressió: "la basardosa flor de la tenebra". Certament, l'obra de Vinyoli és també un tractat líric sobre la mort.

